

Småstykker

YNGRE SJÆLLANDSKE KRØNIKES PROVENIENS

AF

C. A. CHRISTENSEN

YNGRE sjællandske Krønike er perlen i dansk annalistik. Mere end sædvanlig interesse knytter sig derfor til spørgsmålet om dens proveniens og dens forfatter eller forfattere. Formålet med denne opsats er at godtgøre, at dens hjemsted utvivlsomt er Sorø kloster, samt at visse træk tyder på, at et vist afsnit af krøniken er skrevet af en ganske bestemt kreds inden for dette kloster.

Først må der dog tages stilling til Gertz' opfattelse af forholdet mellem den ældre og den yngre krønike, således som han – noget vidtløftigt – formulerer den i sin udgave.¹ »Noget efter Aar 1307 . . . har en Mand, der har næret Interesse for Danmarks Historie, faaet fat paa Haandskriftet C [d. v. s. originalhdskr. til Ældre sjl. kr.] og besluttet at tage en Afskrift deraf . . . At denne Mand har været en Sjællænder, er der meget i hans Fortælling, der tyder hen paa; om han derimod har været en gejstlig Mand, kan være tvivlsomt . . . for Cistercienserne og i det hele for kirkelige Forhold har han tydeligt nok ikke interesseret sig videre; den verdslige Historie har for ham været Hovedsagen; og derfor har han ikke gidet afskrive de vidtløftige kirkelige og religiøse Stykker, han forefandt i C, men simpelthen udeladt dem eller forkortet dem meget stærkt. Saa har han derefter udført sin Plan om at give en Fortsættelse af Danmarks Historie . . . og paa den Maade er det nye Værk kommet frem, som man nu plejer at kalde Continuatio Chronicæ Sialandiæ«.

I sin Danmarks Historie har Arup videreført Gertz' tanke.² Den ikke-gejstlige forfatter foreslås identificeret med Bo Falk til Vallø, og den yngre krønike eller Continuatio omdøbes ligefrem til Valløkrøniken.

Gertz' opfattelse hviler imidlertid på to grundpiller, som begge er

¹ *Scriptores minores Historiæ Danicæ* II, s. 14.

² II, s. 136; jf. også hans tilslutning til Gertz' udredning i anmeldelsen af *Annales Danici* i *Hist. Tidsskr.* 9. rk. II, s. 372.

brøstfældige og som idag må siges at være styrtet sammen. Den ene er antagelsen, at det originalhdskr. af Ældre sjl. kr., som Arne Magnusson afskrev i Bartholins hjem og udgav i 1691, ikke har indeholdt andet end den ældre krønike. Dette kan imidlertid ikke være rigtigt. Som Anne K. G. Kristensen i en nylig publiceret afhandling har fremhævet,³ er det håndskrift, som udgaven 1691 hviler på, utvivlsomt identisk med det hdskr., der i det 17. årh. havde katalogbetegnelsen F 42. Og ifølge gamle katalogbeskrivelser indeholdt dette håndskrift også *Continuatio*. Til de af hende anførte argumenter for, at F 42 har været originalmanuskriptet til både den ældre og den yngre krønike, kan føjes yderligere et særdeles vægtigt argument. Bartholin, der som nævnt stillede håndskriftet til rådighed for Arne Magnusson, har nemlig selv i sit annalbind, *Additamenta* 87, gjort en bemærkning herom. Under 1307 noterer han: »Ericus rex cum magno exercitu profectus est in Sueciam. Chron. Sial. 240« (en henvisning til hans tabte bind A, der indeholdt en afskrift af F 42), og fortsætter: »Ubi et primus eius Chronicæ compiler cum versu finit« (*Script. min. II*, s. 72). Det giver klart kun mening under den forudsætning, at det har været evident for Bartholin, at en ny *compiler* begyndte efter 1307. I det følgende citerer han jævnligt den yngre krønike.

Med den anden grundpille står det ikke bedre til. Sagen er, at de to hdskr. fra 17. årh., som viser en beskæring af det kirkelige og religiøse stof i den ældre årbog, ikke som Gertz mente går tilbage til et middelalderligt forlæg, men stammer fra Hvitfelds værksted, således som Harald Ilse har påvist.⁴ Det er således utvivlsomt Hvitfeld og ikke Bo Falk til Vallø, der er ansvarlig for den beskæring af den ældre krønike, der findes i disse to håndskrifter.

Er det således originalhåndskriftet (F 42) til både den ældre og yngre krønike, der har foreligget for Bartholin og Arne Magnusson, ligger der allerede heri et stærkt indicium for, at dette håndskrifts proveniens må have været Sorø kloster. Thi det har altid været almindeligt anerkendt, at den ældre krønike ifølge sit indhold må stamme fra et sjællandsk cistercienserkloster, og snarere fra Sorø end fra Esrom på grund af dens iøjnefaldende interesse for Hvideslægten.

Denne logiske deduktion underbygges direkte af en udtalelse af Hamsfort (1546–1627). I sin syvende og endelige formulering af Odense bispekrønike udvider han den oprindeligt meget kortfattede skildring af bisp Niels Jonsens levned (1340–62) ved benyttelse bl. a. af den yngre sjællandske krønike (forordn. 1354, Skånes og Gotlands erobring, krigen med hanseaterne) og slutter med, at bispem »obiit anno, quo Valdemarus

³ Danmarks ældste Annalistik, Skrifter udg. af Det historiske Institut ved Københavns Universitet III, 1969, s. 18.

⁴ Hist. Tidsskr. 12. rk. I, s. 416.

cum urbibus maritimis bellum gessit acerrime (jf. *Annal. Dan.*, s. 188), succedente Erico Iohannis filio maiorum imaginibus claro; sed jam in *Episcoporum catalogo* breviores esse nos oportet, cum et hic *Annales Sorani Coenobii vetusti de rebus publice gestis finem habeant*«. ⁵

Hamsfort placerer her entydigt den yngre krønike i Sorø kloster, og vi har ingen grund til at betvivle rigtigheden af denne udtalelse fra en tid, da klostrenes skatte blev tilgængelige for landets historikere. Det kan synes forvirrende, at Hamsfort bruger en nogenlunde tilsvarende kildeangivelse for historiske begivenheder i bisp Peder Pags tid, der er hentet fra Jyske krønike: »ut habent *Annales Sorenses*, a quibus hæc sumpta sunt, temporibus Margaretæ Reginæ conscripti«. ⁶ Man må dog erindre sig, at F 42 indeholdt *Compendium Saxonis*, Jyske krønike, Ældre og Yngre sjællandske krønike samt Årbogen 1074–1255. ⁷ Det er altså F 42 Hamsfort betegner som *Annales Sorenses*.

Henvisningen til dronning Margrete er ikke entydig, men står måske i forbindelse med, at Yngre sjl. kr. slutter med at omtale hendes giftermål med kong Håkon under 1363.

Kan det således anses for en kendsgerning, at den yngre sjællandske krønike er blevet til i Sorø kloster, kastes der ikke alene lys over klostrets syn på og stillingtagen til Valdemar Atterdag, men den tillader også, når den kombineres med visse andre iagttagelser, et vist indblik i krønikens tilblivelse, eller rettere sagt i tilblivelsen af dennes sidste del, eftersom krøniken øjensynligt har haft flere forfattere.

Under 1352 har krøniken et skarpt angreb på kong Valdemar i anledning af hans krigsførelse i landet Werle. Ikke blot lægger han land, borge, befæstninger, byer og småbyer for en stor del øde ved rov og brand, men skildringen viser stigende afsky: »nec etiam manus a bonis monachorum, monialium aliarumque ecclesiasticarum personarum abstinuit. Sed et populum circumquaque deuastavit: aliquos abscisis auribus et nare prescisa deformes reddens exterminium magnum fecit. Unde multi nobiles in ipsius partibus per cognaciones suas ipsum deserendo se ab amicitia eius seiunxerunt«. Det lyder som en blodig hån, når forfatteren fortsætter med »Rex autem ab Alemannia rediens festum natalis Domini in Vorthingburgh cum suis celebrauit«.

Ret beset er skildringen og den anlagte synsvinkel ejendommelig i en dansk årbog. Havde den endda stået i en tysk, men tyske kilder har ingen tilsvarende oplysninger om denne begivenhed. ⁸

Der fandtes dog et befolkningselement i datidens Danmark, for hvem

⁵ SRD VII, s. 231. De seks ældre udkast findes i Kall 668,8°.

⁶ SRD VII, s. 229.

⁷ Jf. *Annal. Dan.*, s. 29, og Anne K. G. Kristensens anførte arbejde, s. 15, 17 og 19.

⁸ Jf. Reinhardt, Valdemar Atterdag, s. 212, og Streckert, Die Äussere Politik Albrechts II, s. 84.

det anlagte synspunkt har været naturligt, nemlig den talstærke tyske overklasse, der i stort omfang omgav kong Valdemar og i et vist mål kom til at præge samfundet, for eks. Podebuskerne, Moltkerne, Ahlefelderne for blot at nævne de mest kendte. Denne iagttagelse kan nu kombineres med en anden. Sorøhdskr. (F 42) indeholdt ifølge gamle katalogbeskrivelser også *Compendium Saxonis* og Jyske krønike på »nedsaxisk»⁹ ved siden af den latinske tekst.

Dette er en højst bemærkelsesværdig kendsgerning. Ellen Jørgensen har gjort opmærksom på, at *Compendiet* og Jyske krønike har været oversat hele to gange, og håndskriftsmæssigt er disse oversættelser lige så talrigt repræsenterede som den latinske tekst.¹⁰ Forudsætningen herfor har uden tvivl været et naturligt behov hos den nævnte tyske overklasse, som ifølge den stilling, den kom til at indtage i landet, har haft brug for en lettilgængelig fremstilling af den danske historie.

Men nu den tyske oversættelse i Sorø kloster? Lærde abbeder og munke her kan ikke antages at have haft brug for en tysk oversættelse ved siden af den latinske tekst. Men har der i munkesamfundet været medlemmer, der har kunnet præstere en tysk oversættelse, der kunne læses af og gives i afskrift til interesserede personer, der måtte ønske at læse Danmarks-historien på dette sprog? Vi kender intet til munkestabens medlemmer på dette tidspunkt. Men vi ved, at klostret i 1343 for et halvt år havde en abbed ved navn *Johannes Suevus*,¹¹ og noterer, at krøniken under 1340 beretter, at Valdemar Atterdag vendte tilbage til riget, omgivet af *Bauar-is et Suavis*. Man aner her en sammenhæng og skimter baggrunden for det protyske synspunkt i notitsen under 1352.

SUMMARY

The Origin of the Younger Zealand Chronicle

THE author calls attention to an annotation in Thomas Bartholin's (1659–90) unpublished *Annales*, which confirms the opinion of Anne K. G. Kristensen, that the manuscript catalogued as F 42 in the 17th century contained both the *Elder* and the *Younger Zealand Chronicles*. He demonstrates, moreover, that F 42 (which likewise contained the *Compendium Saxonis* and the *Jutland Chronicle* in Latin and Low German together with the annals for 1074 to 1255) had already been used by Cornelius Hamsfort (1546–1627), who calls the manuscript *Annales Sorenses* or *Annales Sorani Coenobii vetusti*. The curious fact that the *Younger Zealand Chronicle* manifests an anti-Danish and pro-German evaluation of the Werle campaign in 1352 – together with the fact that F 42 contained the above men-

⁹ Annal. Dan., s. 28 note 2.

¹⁰ Sst.

¹¹ SRD IV, s. 537 og 558.

tioned Low German translations – should apparently be seen in connection with King Valdemar IV Atterdag's return to Denmark in 1340 with numerous, influential German advisers and supporters. A certain Johannes Svevus is known to have been the abbot of Sorø in 1343.

HERTUG ERNST AF KOBURG-GOTHA OG KAMPEN VED EGERNFØRDE 5. APRIL 1849

AF

HOLGER HJELHOLT

EFTER Danmarks opsigelse af den i eftersommeren 1848 med Tyskland indgåede våbenstilstand genoptoges krigen den 3. april 1849. Næste morgen modtog kommandørkaptajn F. A. Paludan, chef for linjeskibet »Christian VIII«, ordre om sammen med en nærmere angivet flotille at foretage en demonstration ud for Egernførde, bl. a. ødelægge de to derværende strandbatterier, Nord- og Sydbatteriet. Til flotillen hørte fregatten »Gefion«, dampskibene »Hekla« og »Gejser« samt 3 jagter, der havde et kompagni infanteri om bord – til evt. landsætning. Desuden omtales korvetten »Galathea« og briggen »Mercurius«, som dog ikke direkte havde med foretagendet at gøre. Dettets væsentlige formål var at alarmere fjenden og derved sinke de tyske rigstroppers fremmarch til støtte for den slesvig-holstenske hær.

Tidligt om morgenen den 5. stod »Christian VIII« og »Gefion« for en østlig vind ind mod Egernførde og gav sig i kamp med landbatterierne. Kampens nærmere forløb er fra dansk side beskrevet i generalstabsværket »Den dansk-tyske Krig i Aarene 1848–50«. II (1875), s. 414 ff. Enkelthederne blev allerede klarlagte i krigsretsdommen 1850 over kommandør Garde og kaptajn Paludan (se Departementstidende 27/4 1850 samt Nyt Archiv for Søværnet. 2 rk. V (1850), s. 134–176). Her skal kun nævnes, at kl. 12 $\frac{1}{2}$ hejste kaptajn Paludan parlamentærflag og sendte en skrivelse til de civile og militære myndigheder i Egernførde med anmodning om fri passage for skibene til at forlade fjorden og trussel om i modsat fald at skyde byen i brand. Våbenhvilen varede flere timer, og først ca. 4 $\frac{1}{2}$ fik Paludan afslag på sin henvendelse. Kampen begyndte på ny. »Gefion« blev ilde tilredt og måtte overgive sig, og kl. 6 $\frac{1}{2}$ strøg »Christian VIII« flaget. Det var imidlertid kommet i brand, og medens landsætningen af mandskabet foregik, sprang det kl. 8 $\frac{1}{2}$ i luften med nogle tilbageværende af besætningen og en del sårede. Vore modstandere havde kun 4 døde i kampen, vi 105, og omkr. 1100 (heraf 50 sårede) faldt i fangenskab.